

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

"CİNAYƏT HÜQUQU"

kafedrası

"Ekologiya hüququ" fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 9: "Şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf mühitin hüquqi mühafizəsi"

Vaxt: 4 saat

Müh.: - 2 saat

Sem.: - 2 saat

Tərtib etdi:

"Cinayət hüququ" kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.e.f.d. İmrəli Məmmədii

Mühazirə kafedra iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____, " ____ " _____ 2018-ci il.

Bakı – 2018

Mövzu № 9: “Şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf mühitin hüquqi mühafizəsi”

P L A N :

GİRİŞ

1. Əhalinin sanitar epidemioloji rifahının təmin edilməsinin hüquqi tədbirləri.
2. Şəhərlərin planlaşdırılmasına və salınmasına ekoloji tələblər.
3. Şəhər və digər yaşayış məntəqələrinin sanitar mühafizəsinin hüquqi tədbirləri.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2018, mad.: 16, 39, 41.
2. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (8 iyun 1999-cu il).
3. “Sanitariya-epidemioloji sağlamlıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (10 noyabr 1992-ci il). Azərbaycan Respublikasının Qanunlar Külliyyatı. Qanun, 2001.
4. “Əhalinin sağlamlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (26 iyun 1997-ci il). Azərbaycan Respublikasının Qanunlar Külliyyatı. Qanun, 2001.
5. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2016, mad.: 65-68.
6. “Şəhərsalma və tikinti Məcəlləsi” Bakı, 2018
7. “Şəhərsalma sənədlərinin tərkibi, tərtibatı, razılaşdırılması, dövlət ekspertizası aparılması və təsdiq olunması Qaydaları və şəhərsalma fəaliyyətinə, o cümlədən şəhərsalma sənədlərinin həyata keçirilməsində sifarişçinin, tərtibatçının və podratçının fəaliyyətinə də nəzarətin həyata keçirilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. 4 sentyabr 2000-ci il, №156.
8. “İstehsalat və məişət tullantıları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (30 iyun 1998-ci il). Qanunlar Külliyyatı. V kitab. Bakı, “Qanun” nəşriyyatı. 1999-cu il.

GİRİŞ

Sənayedə, energetikada və kənd təsərrüfatında olduğu kimi şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində də ətraf təbii mühitin mühafizəsi ən vacib məsələlərdən biridir. Şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi ilkin mərhələdə, yəni şəhərlər planlaşdırılarkən, eləcə də salınarkən nəzərə alınmalıdır. “Şəhərsalmanın əsasları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda bu sahədə vacib tələblər öz əksini tapmışdır. Bundan irəli gələrək şəhərsalma planlarında yaşayış massivləri ilə yanaşı əhalinin istirahətinin təşkili məqsədi ilə istirahət parklarının, eləcə də ayrı-ayrı yaşıllıqların salınması nəzərdə tutulmalıdır. Ətraf mühitin mühafizəsi məqsədi ilə şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində sanitariya mühafizə tədbirləri həyata keçirilməli və əhalinin sanitariya-epidemioloji rifahı təmin edilməlidir.

SUAL 1.

Əhalinin sanitariya-epidemioloji rifahının təmin edilməsinin

hüquqi tədbirləri

Əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığı dedikdə, əsas etibarını ilə ictimai sağlamlıq başa düşülür. İctimai sağlamlıq insanın yaşadığı mühitin elə bir vəziyyətini özündə əks etdirir ki, bu mühitin heç bir amili insan orqanizminə zərərli, eləcə də təhlükəli təsir göstərmir. Yəni, bu mühitdə insanın yaşaması və fəaliyyəti üçün əlverişli şərait mövcuddur.

“Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında” Azərbaycan Respublika-sının Qanununun 1-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası əhalisinin sanitariya-epidemioloji salamatlığı aşağıdakı vasitələrlə təmin olunur:

1. Əhalinin sağlamlığını möhkəmlətməyə, xəstəliklərin profilaktikasına, insanların yaşayış mühitini və həyat fəaliyyəti şəraitini sağlamlaşdırmağa dair dövlət, regional və yerli proqramların yerinə yetirilməsi;

2. Dövlət orqanları və ictimai birliklər, tabeliyindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisələr, təşkilatlar və idarələr, vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar tərəfindən fəaliyyətlərinin tərkib hissəsi kimi sanitariya qaydalarına və normalarına, gigiyena normativlərinə əməl edilməsi;

3. Əhali arasında sağlam həyat tərzinin, yüksək sanitariya mədəniyyətinin yaranmasına yönəldilmiş gigiyena (1. Sağlamlığı qoruma şəraiti haqqında elm; 2. Səhiyyə tədbirləri) təlim-tərbiyəsi işlərinin görülməsi;

4. Əhalinin sağlamlıq vəziyyəti, gigiyena və epidemiologiya (yoluxucu xəstəliklərin törəyib yayılmasının qarşısını alma üsullarından bəhs edən elm) şəraiti, profilaktika, sanitariya-gigiyena tədbirləri və epidemiya əleyhinə tədbirlər barəsində əhaliyə geniş məlumat verilməsi;

5. Dövlət və idarə sanitariya nəzarəti, istehsalat nəzarəti və ictimai nəzarət sistemi.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamasına təminat verir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. Əhalinin sanitariya-epidemioloji sağlamlığının təminatı ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında bilavasitə göstəriş vardır.

Əsas Qanunun 41-ci maddəsinin 2-ci bəndində qeyd edilir ki, “Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya sağlamlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır”.

Əsas Qanun insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslərin Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə əsasən məsuliyyətə cəlb edilməsi məsələsini əsaslandırır (İXM, mad.: 67, 68).

Əhalinin sanitariya-epidemioloji sağlamlığı sahəsində mövcud olan münasibətlər Azərbaycan Respublikasının sanitariya-qanunvericiliyi vasitəsi ilə nizamlanır. Azərbaycan Respublikasının sanitariya qanunvericiliyi əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında qanundan, eləcə də əhalinin sanitariya-epidemioloji sağlamlığı məsələləri barəsində Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Sanitariya qanunvericiliyinin əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

a) dövlət orqanlarının, ictimai birliklərin, tabeliyindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisələrin, təşkilatların, idarələrin, vəzifəli şəxslərin və vətəndaşların bu sahədə hüquq və vəzifələr sisteminin müəyyən edilməsi;

b) insanların sağlamlığını ətraf mühit amillərinin mənfi təsirindən qorumaq və möhkəmləndirmək məqsədilə onların sanitariya-epidemioloji salamatlığının təmin edilməsi;

v) sanitariya normalarına və qaydalarına, gigiyena normativlərinə əməl edilməsinə, eləcə də sanitariya-gigiyena və epidemiya əleyhinə tədbirlərin görülməsinə nəzarət sisteminin yaradılması;

q) gigiyena tənzimlənməsi və epidemioloji tənzimləmə qaydasının müəyyənləşdirilməsi, sanitariya normalarının və qaydalarının hazırlanması;

d) əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığını təmin edən iqtisadi mexanizmin yaradılması;

e) sanitariya normalarını və qaydalarını, gigiyena normativlərini pozmağa görə məsuliyyət dərəcələrinin müəyyən edilməsi;

ə) vətəndaşların sağlamlığının qorunması hüququnu təmin etməyə yönəldilən qanunvericilik, hüquqi və təşkilati tədbirlər kompleksinin yaradılması.

“Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında” Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşı əhalinin sağlamlığına və ətraf mühitə təsirlə bağlı olan qərarların hazırlanmasında və icrasına nəzarətdə iştirak etmək hüququna malikdir (mad.7). Ayrı-ayrı obyektlərin layihələşdirilməsi, tikintisi, istifadəsi, eləcə də kimyəvi maddələrin, bioloji vasitələrin və materialların tətbiqi, istifadəsi, zərərsizləşdirilməsi və basdırılması zamanı sanitariya normalarına və qaydalarına və gigiyena normativlərinə əməl olunmalıdır.

“Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu radiasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, sakinlərin mənzil sahəsinə köçürülməsi və yaşaması, ərzaq xammalının və qida məhsullarının istehsalı, daşınması, saxlanması və satışı, xaricdən satın alınan məhsulun göndərilməsi, satışı və istifadəsi, uşaqların və yeniyetmələrin tərbiyəsi, təhsili və istehsalat təcrübəsi şərtlərinə əməl edilməsi zamanı sanitariya normalarına və qaydalarına, gigiyena

normativlərinə əməl olunması ilə bağlı dövlət orqanlarının, ictimai birliklərin, müəssisələrinin, təşkilatların, idarələrin, vəzifəli şəxslərin və vətəndaşların qarşısında vəzifələr müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət sanitariya-epidemiologiya xidməti əhalinin sağlamlığını qorumaq və möhkəmləndirmək, sağlam həyat tərzini formalaşdırmaq və xəstəliklərin profilaktikasını təmin etmək məqsədilə ətraf mühitin zərərli amillərinin əhalinin sağlamlığına təsirinin qarşısının alınmasına, aşkara çıxarılıb ləğv olunmasına yönəldilmiş aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- a) dövlət sanitariya nəzarəti və epidemioloji tədqiqatlar aparılması;
- b) ətraf mühit amillərinin əhalinin sağlamlığına təsirinin uçotu, statistikasını və sosial-gigiyena monitorinqi;
- v) əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığını təmin edən proqramların hazırlanması, onların həyata keçirilməsinə təşkilati-metodik rəhbərlik və nəzarət edilməsi;
- q) əhalinin sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi, yoluxucu, parazit xəstəliklərin və qida zəhərlənməsinin profilaktikasını və ləğvi sahəsində, habelə ekstremal vəziyyətlər yarandıqda sanitariya-gigiyena tədbirlərinin, epidemiya əleyhinə tədbirlərin təşkili və həyata keçirilməsi;
- d) ətraf mühitin zərərli amillərinin gigiyena baxımından normalaşdırılması və tənzimlənməsi;
- e) sağlam həyat tərzini formalaşdırmaq, əhalinin sanitariya mədəniyyətini yüksəltmək üçün gigiyena biliklərinin təbliğ edilməsi;
- ə) Azərbaycan Respublikası ərazisinin, karantin infeksiyaları gətirilməsindən və yayılmasından, sağlamlıq üçün təhlükəli ərzaq məhsulları və istehlak əşyaları idxalından sanitariya mühafizəsi.

Təqsiri olan vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar sanitariya qanunvericiliyini pozmağa görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq aşağıdakı hallarda inzibati, cinayət və mülki-hüquqi məsuliyyət daşıyırlar:

- qida məhsulları, əhalinin mədəni-məişət məqsədləri üçün istifadə etdiyi açıq və yeraltı su təchizatı mənbələrinin, sututarların və dənizin sahilboyu zolağının, torpağın, atmosfer havasının, iş zonası havasının kimyəvi, fiziki, bioloji və başqa şəkildə çirkləndirilməsi;

- əhalinin sağlamlığının qorunması, sanitariya epidemioloji sağlamlığını və radiasiya təhlükəsizliyini təmin etməyə yönəldilmiş normalara və qaydalara, normativlərə əməl etmədən normativ-texniki sənədlərin hazırlanması, habelə, bu normalara və qaydalara, normativlərə zidd olan sənədlərdən istifadə edilməsi;

- gigiyena ekspertizası və dövlət nəzarəti olmadan yeni növ xammala, materiallara, maddələrə, digər təsərrüfat məhsullarına, onların istehsalı texnologiyasına, ərzaq xammalına, qida məhsullarına dair normativ texniki sənəd layihələrinin hazırlanması;

- sanitariya-epidemoloji salamatlığı təmin etməyə yönəldilmiş normalara və qaydalara, normativlərə əməl etmədən, dövlət sanitariya nəzarətini həyata keçirən orqanlar və idarələr ilə razılaşdırılmadan müəssisələrin, onların buraxılış komplekslərinin, binalarının, qurğularının layihələşdirilməsi, tikilməsi, yenidən qurulması, təkmilləşdirilməsi, yeni texnika ilə təchiz olunması;

- yaşayış məntəqələrinin, sənaye və kənd təsərrüfatı obyektlərinin, su təchizatı, kanalizasiya, çirkab suları təmizləmə sistemlərinin və hidrotexniki qurğuların perspektiv tikintisi və yerləşdirilməsi, nəqliyyat vasitələrinin, texnologiyaların proseslərin və avadanlığın yerləşdirilməsi;

- dövlət sanitariya nəzarətini həyata keçirən orqanlar və idarələr ilə razılaşdırılmadan torpaq sahəsinin ayrılması və torpaq sahəsindən yeni tikinti, obyektlərin yenidən qurulması və ya genişləndirilməsi üçün istifadə edilməsi;

- dövlət sanitariya-nəzarətini həyata keçirən orqanların və idarələrin icazəsi olmadan obyektlərin qəbul edilməsi və istismara verilməsi;

- sanitariya normalarına və qaydalarına, gigiyena normativlərinə əməl etmədən, toksikoloji gigiyena rəyi almadan yeni növ xammalın, materialların, maddələrin digər təsərrüfat məhsullarının, onların istehsalı texnologiyalarının, ərzaq xammalının, qida məhsullarının immunoloji-bioloji tibb preparatlarının istehsalı və tətbiqi;

- ərzaq xammalının və qida məhsullarının keyfiyyətinə verilən tələblərə əməl edilməməsi, habelə onların tərkibində müəyyən edilmiş gigiyena normativlərindən artıq radionuklidlər, zəhərli, insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan bioloji, kimyəvi maddələr, digər maddələr və birləşmələr olması;

- ərzaq xammalının və qida məhsullarının istehsalı, saxlanması və daşınması və satışı zamanı sanitariya normalarının və qaydalarının, gigiyena normativlərinin pozulması, dövlət sanitariya nəzarətini həyata keçirən orqanların və idarələrin icazəsi olmadan və Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə razılaşdırılmadan yeməli kənd təsərrüfatı bitkiləri və heyvanlar üçün bu maddələrin, bitkiqoruyucu kimyəvi və bioloji vasitələrin, ərzaq xammalı, qida məhsulları və dərman vasitələri ilə təmasda olan qabların, polimer və başqa materialların, heyvan yeminə əlavələrin tətbiqi;

- xarici texnologiyaların, materialların, xammalın və məhsulların göndərilməsi, satış və istifadəsi zamanı sanitariya normalarının və qaydalarının, gigiyena normativlərinin pozulması;

- mərkəzləşdirilmiş təsərrüfat – içməli su təchizatı sistemləri ilə verilən suyun keyfiyyətinin gigiyena tələblərinə, beynəlxalq və dövlət standartlarına uyğunluğunun təmin edilməməsi;

- mərkəzləşdirilmiş su təchizatında sututarlarda və dənizin sahilboyu zolağında əhalinin mədəni-məişət məqsədləri ilə sudan istifadə etdiyi yerlərdə suyun keyfiyyətinin müvafiq sanitariya normalarına və tələblərinə uyğunluğunun təmin edilməməsi;

- yaşayış məntəqələrinin və ərazilərinin saxlanılmasına sənaye, o cümlədən radioaktiv və zəhərli maddələrin, kənd təsərrüfatı və təsərrüfat-məişət tullantılarının yığılmasına, saxlanılmasına, daşınmasına və istifadə olunmasına dair sanitariya qaydalarının pozulması;

- atmosfer havasının qorunması sahəsində sanitariya normalarının və qaydalarının, gigiyena normativlərinin pozulması;

- uşaq tərbiyə və yeniyetmə müəssisələrində, texniki peşə məktəblərində, habelə müəssisələrdə təlim-tərbiyə istehsalat təcrübəsi şəraitini, sanitariya-gigiyena və epidemiya əleyhinə recimləri, radiasiya təhlükəsizliyi və müvafiq sanitariya qaydaları tələblərini, uşaqların və yeniyetmələrin əmək, iaşə və istirahət, sanitariya məişət təminatı şəraitini tənzimləyən normalara və qaydalara əməl edilməməsi;

- səhiyyə idarələrində və başqa idarələrdə sanitariya-gigiyena və epidemiya əleyhinə recimlərə əməl edilməməsi;

- radioaktiv maddələrlə və digər ionlaşdırıcı şüalanma mənbələri ilə işləyərkən, habelə radioaktiv tullantıları basdırarkən sanitariya normalarının və qaydalarının pozulması;

- yoluxucu, parazitar xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq və onları ləğv etmək üçün tədbirlərin görülməməsi;

- dövlət sanitariya-epidemioloji xidməti orqanlarının və idarələrinin göndərişləri üzrə sanitariya-gigiyena, tibbi, bioloji, texniki, sosioloji və statistik və digər xüsusi ekspertizalar aparılmasından əsassız imtina edilməsi;

- tibbi müayinədən keçməyən, yaxud səhhətinə görə yararsız hesab edilən şəxslərin işə buraxılması;

- işçilərin ayrı-ayrı kateqoriyalarının məcburi tibbi müayinələrdən keçməməsi, yaxud müayinədən keçmə müddətlərini pozması;

- dövlət sanitariya nəzarətini həyata keçirən orqanların və idarələrin məcburi rəylərinin, qərarlarının və göstərişlərinin yerinə yetirilməməsi;

- obyektde sanitariya-gigiyena şəraitinin və epidemioloji şəraiti müəyyənləşdirmək üçün lazımi materialları və məlumatı verməkdən imtina olunması;

- dövlət sanitariya nəzarətini həyata keçirən orqanların və idarələrin bağladıkları obyektlərdə, istehsalat xətlərində və sahələrində plombun qırılması, yaxud orada işin yenidən başlanması;

- qəzalar, sanitariya-epidemioloji şərait və əhalinin sağlamlıq vəziyyəti haqqında məlumatın qəsdən gizlədilməsi və ya təhrif edilməsi.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsini VII fəslində əhalinin sağlamlığı, sanitariya-gigiyena və sanitariya-epidemioloji salamatlığı qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər öz əksini tapmışdır (mad.: 61-68).

SUAL 2.

Şəhərlərin planlaşdırılmasına və salınmasına ekoloji tələblər

“Şəhərsalmanın əsasları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda şəhərlərin planlaşdırılması və salınması ilə əlaqədar digər tələblərlə yanaşı ekoloji tələblər də öz əksini tapmışdır. Qanunun preambulasında qeyd edilir ki, “bu Qanun əhalinin həyat və fəaliyyətinin əlverişli şəraitlə təmin olunması məqsədi ilə məskunlaşma sistemlərinin səmərəli formalaşdırılması, ərazilərin, şəhərlərin və digər yaşayış məskənlərinin planlaşdırılması, tikintisi və abadlaşdırılması, onların istehsal, sosial, mühəndis-nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı, təbiətdən səmərəli istifadə edilməsi, tarixi-mədəni irsin və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində şəhərsalma fəaliyyətinin hüquq bazasını formalaşdırır, şəhərsalma münasibətlərini tənzimləyir, dövlət orqanlarının, fiziki və hüquqi şəxslərin şəhərsalma fəaliyyətində səlahiyyətlərini müəyyənləşdirir”.

Hər bir dövlətdə şəhərlərin planlaşdırılması və salınması ilə bağlı şəhərsalma siyasəti həyata keçirilir. Şəhərsalma siyasəti dedikdə tarixən təşəkkül tapmış məskunlaşma sistemləri, milli ənənələr və başqa yerli xüsusiyyətlər, cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişaf perspektivləri, təbii iqlim və ekoloji şərait nəzərə alınmaqla əhali üçün əlverişli mühitin yaranması üzrə şəhərsalma sahəsində dövlətin məqsədyönlü fəaliyyəti başa düşülür. Şəhərlərin salınması şəhərsalmanın baş planına əsasən həyata keçirilir. Şəhərsalmanın baş planında şəhər və digər yaşayış məskənlərinin planlaşdırma strukturu, yaşayış, sənaye, komunal və digər funksional zonalar, istehsal, sosial, mühəndis və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı, ətraf mühitin, tarixi-mədəni irsin mühafizəsi və istifadə olunması prinsipləri öz əksini tapmalıdır.

Yuxarıda adı çəkilən qanunun üçüncü maddəsində şəhərsalma fəaliyyətinin əsas istiqamətləri öz əksini tapmışdır. Bu istiqamətlər içərisində ətraf mühitin mühafizəsi tələbləri də öz əksini tapmışdır. Bu tələblər aşağıdakılardır:

- ətraf mühitin vəziyyəti nəzərə alınmaqla məskunlaşma sistemlərinin ərazi təşkilinin proqnozlaşdırılması və layihələşdirilməsi;

- şəhər və digər yaşayış məskənlərinin ətraf mühitlə harmonik qarşılıqlı əlaqəli, dayanıqlı inkişaf etdirilməsinin əsas istiqamətlərinin planlaşdırılması və buna uyğun tikintisi, yenidən qurulması, abadlaşdırılması və yaşıllaşdırılması;

- ətraf mühitin mühafizəsi, torpaqdan və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə olunması, ərazinin texnogen və antropogen təsirlərdən qorunması;

- sanatoriya, kurort, turizm və digər rekreasiya kompleksləri ərazilərinin planlaşdırılması, tikintisi, abadlaşdırılması və inkişaf etdirilməsi.

Təbii ehtiyatların qorunması, tarixi mədəni irsin və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin olunması şəhərsalma sahəsində dövlətin başlıca maraqlarından biridir. Şəhərsalma sahəsində ictimaiyyətin maraqları isə ətraf mühitə zərərli təsirin məhdudlaşdırılmasından, şəhər və digər yaşayış məskənlərinin, eləcə də onlara bitişik ərazilərin ekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasından ibarətdir. Qanunvericiliyə əsasən şəhərsalma fəaliyyəti dövlətin və ictimaiyyətin maraqlarına zidd olduqda dayandırılmalıdır.

Qanunvericilik şəhərsalma fəaliyyətinin obyektləri sırasına təbii mədəni landşaft komplekslərini, sanatoriya-kurort, turizm kompleksləri və obyektlərini, rekreasiya ərazilərini, eləcə də xüsusi qorunan əraziləri də aid etmişdir. Eyni zamanda şəhərsalma obyektlərindən istifadə sahəsində hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqları qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmişdir. Qanunda şəhərsalma obyektləri istifadəçilərinin (hüquqi və fiziki şəxslər) şəhərsalma layihələrinin tərtibatı üzrə səmərəli təkliflər vermək hüququ ilə yanaşı aidiyyəti təşkilatlardan aşağıdakıları tələb etmək hüququ da təmin edilmişdir:

- ekoloji və sanitariya-gigiyena tələblərinə cavab verən yaşayış mühitinin təmin olunmasını;

- şəhər və digər yaşayış məskənlərinin ətraf mühitinin vəziyyəti haqqında tam məlumat verilməsini;

- şəhərsalma obyektlərinin ayrılmış torpaq sahələrində qanunvericilikdə müəyyən olunmuş qaydada təsdiq edilən şəhərsalma sənədlərinə uyğun olaraq tikilməsini;

- şəhərsalma fəaliyyətində torpaq sahələrindən və digər daşınmaz əmlak obyektlərindən icazəli istifadəyə əməl olunmasını;

- şəhərsalma sənədlərinə dövlət ekspertizasının aparılmasını.

Bununla yanaşı qanunda şəhərsalma fəaliyyətini həyata keçirən hüquqi və fiziki şəxslərin vəzifələri də öz əksini tapmışdır. Bu vəzifələr ətraf mühitə və təbii ehtiyatlardan istifadəyə münasibətdə aşağıdakı kimidir:

- təbii mədəni landşaftı, ətraf mühiti qorumaq və yaxşılaşdırmaq;

- torpaq sahələrindən, təbii ehtiyatlardan qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada istifadə etmək.

Şəhərsalmanın xüsusi tənzimi dövlət tərəfindən aşağıdakı ərazilərdə həyata keçirilir:

- sanatoriya-kurort, turizm, rekreasiya və təbii qoruqların əraziləri;

- xüsusi qorunan zonalar.

Ətraf mühitinin vəziyyəti haqqında hüquqi və fiziki şəxslərin sorğularına tam məlumat verməkdən imtina edilməsi şəhərsalmanın əsasları haqqında qanunvericiliyin pozulması hesab edilir və məsuliyyətə səbəb olur.

SUAL 3.

Şəhər və digər yaşayış məntəqələrinin sanitariya-mühafizəsinin hüquqi tədbirləri

Ətraf mühitinin mühafizəsi sahəsində qanunvericiliyin əsas vəzifələrindən biri də insan səhhətini mühafizə etmək. Onun həyat fəaliyyəti və istirahəti üçün zəruri şərait yaratmaqdan ibarətdir. Bu məqsədlə şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində, istirahət, müalicə

və turizm yerlərində ətraf mühitin mühafizəsi xüsusi yer tutur. Məhz buna görədir ki, aparılan tədbirlər əhalinin sanitar-epidemioloji şəraitininin yaradılmasına yönəlmişdir. Tədbirlər səhəvi və ərazi prinsipinə əsasən həyata keçirilir. Aparılan tədbirlərə nəzarət yerli özünüidarə orqanlarına və Azərbaycan Respublikasının gigiena epidemiologiya mərkəzinə həvalə edilmişdir.

İnsan sənətinin mühafizəsi ilə bağlı işlərin əsas hissəsi şəhər və digər yaşayış məntəqələrinin payına düşür. Şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf mühitin mühafizəsi bir neçə istiqamətdə aparılır:

- yaşayış məntəqələrində ətraf mühitin mühafizəsinin planlandırılması;
- yaşayış iərazilərində sanitar recimin təmini;
- yaşayış məntəqələrində sanitar recimin təmini;
- yaşayış məntəqələrində yaşıllıqların, parkların, müalicə zonalarının mühafizəsi.

Yaşayış məntəqələrində sanitar recimi təmin etmək üçün aşağıdakı kompleks tədbirlər həyata keçirilir:

Müəssisələr və digər obyektlər layihələşdirilərkən, inşa və istismar edilərkən ətraf mühitin çirklənməsinin aradan qaldırılması;

Sənaye və məişət tullantılarının zərərsizləşdirilməsi və basdırılması.

Yaşayış məntəqələrində olan yaşıllıqlar sağlam ətraf mühiti təmin etmək üçün sanitar-gigiyena və mədəni sağlamlaşdırma kimi müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir.

Yaşıllıq sisteminin əsas elementləri parklar, bağlar, sənayev və yaşayış massivlərinin yaşıllıqları və s. Bunların içərisində müailləcə və sağlamlaşdırma əhəm iyyəti daşıyan zonaların mühafizəsi xüsusi yer tutur. Kurort və sanatoriya zonalarının fiziki və kimyəvi xüsusiyyətlərini saxlamaq, onları həddən artıq çirklənmədən, tormaqlar vaxtındən əvvəl qüvvətdən düşmədən mühafizə etmək üçün bu ərazilərin ətrafında sanitar

zonalar müəyyən edilir və orada hər hansı bir işin aparılması qadağan edilir.

Azərbaycan Respublikasının Ermənistanla müharibə aparması nəticəsində respublikamızda qaçqınların və məcburi köçkünlərin sayı artmışdır ki, onların əsas hissəsi Bakı şəhərində yerləşdirilmişdir. Şəhər əhalisinin sayının artması bir sıra problemlərlə yanaşı şəhərin sanitar vəziyyətinə də ağır təsir edir.

Şəhər və digər yaşayış məntəqələrində ətraf mühitin sanitar mühafizəsi epidemiologiya və gigiyenə nəzarəti orqanlarına həvalə edilmişdir. İnsanların həyatının və səhhətinin ətraf mühitin zəruriliyi təsirindən mühafizəsi ilə bağlı gigiyena mərkəzlərinin epidemiologiya mərkəzinin fəaliyyəti ətraf mühitin sanitar mühafizəsi adlanır.

«İstehsalat və tullantıları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda tullantılarla bağlı dövlət siyasətinin prinsipləri öz əksini tapmışdır. Həmin Qanunu 4-cü maddəsinə əsasən tullantılarla bağlı dövlət siyasətinin prinsipləri aşağıdakılardır:

-əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin ekoloji tarazlığının qorunması;

- ekoloji tarazlığın və iqtisadi maraqların təmin olunmasının elmi cəhətdən əsaslandırılması;

- tullantılarla bağlı fəaliyyət göstərən müəssisələrin yaradılması, bu səqsədlə dövlət və özəl müəssisələrin, habelə xarici investorların vəsaitlərinin cəlb edilməsi;

- az tullantılı texnologiyanın yaradılması və tətbiqi;

-tullantıların təsərrüfat dövriyyəsinə daxil edilməsi məqsədilə iqtisadi və digər stimullaşdırma mexanizmlərindən istifadə olunması;

- təbiəti mühafizə təblərinə, ekoloji tarazlıq normalarına, gigiyena normativlərinə və sanitariya qaydalarına əməl olunmasına nəzarət;

- ictimai təşkilatların, maraqlı şəxslərin informasiya almasına təminat verilməsi;

- əhalinin mənafeyi ilə qərarlar qəbul edilərkən ictimai rəyin nəzərə alınması;
- tullantılarla bağlı fəaliyyət göstərən işçilərin sosial müdafiəsi;
- tullantılarla əlaqədar beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsi zamanı ölkənin milli mənafehlərinin nəzərə alınması.

Adı çəkilən qanunun 12-ci maddəsində yaşayış məntəqələrinin məişət tullantılarından təmizlənməsinə qoyulan tələblər öz əksini tapmışdır. Qanunda qeyd edilir ki, «Zərərsizləşdirmək məqsədilə məişət tullantıları əhali üçün müəyyən olunmuş yerlərdə yerləşdirilməlidir. Müəyyən olunmayan yerlərdə bu tullantıların atılması və basdırılması qadağandır. Yaşayış məntəqələrinin ərazi müntəzəm olaraq məişət tullantılarından tənzimlənməlidir. Yaşayış məntəqələri ərazisinin sanitariya qaydalarına, gigiyena və ekoloji normativlərə uyğun olaraq təmizlənməsi, məişət tullantılarının müvəqqəti saxlanması, müntəzəm daşınması və zərərsizləşdirilməsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Bundan başqa «Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 47-ci maddəsində qeyd edilir ki, tullantıların emalı, basdırılması və ya saxlanması üçün Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanın icazəsi ilə həyata keçirilir. Bununla yanaşı qanuna əsasən istifadə edildikdən sonra tullantıların zərərsizləşdirilməsi və istifadəsi üçün texnologiyası olmayan məhsulun idxalı qadağan edilir.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin VII fəslində əhalinin sağlamlığı, sanitariya – gigiyena və sanitariya-epidemioloji salamatlığı qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər öz əksini tapmışdır.

Qanuna əsasən müəssisələrdə, idarələrdə və təşkilatlarda sanitariya –gigiyena və epidemiya əleyhinə recimlərin pozulması, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş sanitariya normalarının və qaydalarının gigiyena normativlərinin nəqliyyatda pozulması, sanitariya-epidemioloji salamatlığı

təmin etməyə yönəldilmiş normalara və qaydalara, normativlərə əməl etmədən, Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları ilə razılaşdırmadan yaşayış məntəqələrinin və ya mülkiyyət formalarından asılı olmayaraq müəssisələrin, onların buraxılış komplekslərinin, binaların, qurğuların layihələşdirilməsi, tikilməsi yenidən qurulması təkmilləşdirilməs, yeni texnika ilə təchiz olunması inzibati xəta hesab edilir və qanunvericiliyə uyğun olaraq cəzalandırılır (İXM, mad. 65-67).

NƏTİCƏ

Beləliklə, biz 11 sayılı müəhazirəyə yekun vurduq və qeyd etdik ki, şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi ətraf təbii mühitin mühafizəsində xüsusi yer tutur. Şəhərlərdə və digər yaşayış məntəqələrində ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi əsas etibarlı ilə üç istiqamətdə həyata keçirilir:

a) əhalinin sanitar-epidemioloji rifahının təmin edilməsinin hüquqi tədbirləri;

b) şəhərlərin planlaşdırılmasına və salınmasına ekoloji tələblər;

v) şəhər və digər yaşayış məntəqələrinin sanitar mühafizəsinin hüquqi tədbirləri.

Əhalinin sanitar-epidemioloji rifahının təmin edilməsinin hüquqi tədbirləri əsas etibarlı ilə “Sanitar epidemioloji salamatlıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda öz əksini tapmışdır.

Şəhərlərin planlaşdırılmasına və salınmasına olan ekoloji tələblər isə “Şəhərsalmanın əsasları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa, eləcə də digər normativ aktlara əsasən həyata keçirilir.

Şəhər və digər yaşayış məntəqələrinin sanitar mühafizəsinə nəzarəti sanitar-epidemioloji nəzarət orqanları həyata keçirir. “İstehsalat və məişət tullantıları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda şəhər və

digər yaşayış məntəqələrinin sanitar mühafizəsi ilə bağlı bir sıra tələblər öz əksini tapmışdır.